

פרק שני — דף כא

'חייב להכריז' — על מקור חיוב הכרזה — ע' להלן כת.

'בעי רבי ירמיה: חצי קב בשתי אמות מהו... תיקו' — כתב הרא"ש (כאן ובהמשך הפרק): כיון שלא נפשטה הבעיה, יש לדון בה כספיקא דאוריתא לחומרא וחייב להכריז. (וצריך עיון האם חייב להגביהה, כי שמא הטירחה כמוה כהוצאת ממון, וספק ממון לקולא. אך אפשר דמצוה שאני, וכיון שמחמת חזקת מרא קמא אנו נוקטים שנשאר של האובד, חייב הלה להגביה ולטפל. מהערות הגרשו"א — מובא בספר 'השבת אבידה כהלכה' עמ' קנא). ובספר אור זרוע כתב: לכתחילה לא יטול, ואם נטל לא יחזיר, ויהא מונח עד שיבוא אליהו. אבל הרמב"ם (גולה ואבדה טו, יב טו, ב) כתב שלכתחילה לא יטול, ואם נטל אינו חייב להחזיר. ואף על פי שהשבת אבידה מצוה היא והיה לנו לפסוק לחומרא — אך הואיל ושייך הענין לממון, אין חיוב מספק. (תשב"ץ ח"ב רעב ד"ה ומצינו. וע"ע בהגר"א (רסב סקכ"ב), שהולך הרמב"ם לטעמו בדין ספק בכור (לעיל ו) שאם תפס — אין מוציאין מידו. [וכן בספק צדקה שיטתו להקל. ער"ן נדרים ז]. וכבר האריכו ראשי הישיבות שבדור האחרון בבאור מחלוקתם — וע' שו"ת אגרות משה יו"ד ח"א קנ; שיעורי ר' ראובן; שיעורי ר' שמואל, ועוד). ודוקא כשהספק הוא אם המציאה שלו אם לאו, אבל כשבודאי אינה של מוצאה, והספק הוא אם חייב בהשבה — בזה פסק הרמב"ם (יא, יג) לחייב, שאז נידון הדבר כספק מצוה ולא כספק ממון, כפי שבאר זאת באגרות משה (יו"ד ח"א קנ, א). מבואר שנקט שלהרמב"ם הריהי שלו. והגרשו"א בהערותיו חקך בזה, שמא אין נוטלה לעצמו).

(ע"ב) כי פליגי בדבר שאין בו סימן. אביי אמר לא הוי יאוש...' — וכן נפסקה ההלכה להלן, כאביי. וכן פסקו כל הפוסקים. אלא שנחלקו הראשונים בדבר; — שיטת הרמב"ם (גולה ואבדה טו), שאם נטל אבידה שאין בה סימן — זכה בה. ואף על פי שפסק (יה, ה) יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, זהו רק לענין שאם נודעו לו בעליה חייב להחזירה להם, אבל כל שלא נודע לו — יעשה בה מה שירצה (כן נקט הכסף-משנה הל' גזילה ואבידה טו, א. וכן באר הש"ך חו"מ רס סקכ"ו). וקישרו זאת בשיטת הרמב"ם והשו"ע שתקפו כהן — אין מוציאין מידו. וכן בשיטתו לענין 'ספק הינוח' (להלן כה), שאם נטל דבר שאין בו סימן — אין צריך להחזיר. וכן כתב בספר 'אמת ליעקב' שם. וע' גם בשו"ת אור לציון ח"א חו"מ ט). ואפשר שגם דעת השלחן-ערוך כן היא (ע' חו"מ רס, ט). ע"ש באור לציון. וע' גם בלשון הרישב"א [ב'חדשים]).

ונראה לכאורה שזה שכתב הרמב"ם 'זכה בו ואינו חייב להחזירו' — לא שנעשה שלו ממש, כי במה פקעה בעלות המאבד, והלא יאוש שלא מדעת הוא, אלא זכה להשתמש בו מפני שבמציאות אין הבעלים מפקידים וחסים עליו, כי מתיאשיים ממנו. תדע, שהרי אם יודע עתה ממי נאבד — חייב להשיבו, וא"כ אין זו סברא שנעשית של המוצא. וצ"ע לשון הכס"מ.

ואולם משמע מפשטות דברי הפוסקים (וכן מפורש במקדש דוד — קדשים יד, ב) שלהרמב"ם יכול לאכול את האבידה ולכלותה, ואם יודעו בעליה — ישלם לו דמים.

ואולם, הראב"ד הרשב"א והרב המגיד (פי"ב) כתבו, שאם נטל דבר שאין בו סימן, ואין ידוע אם בעליה ידע על חסרונו — יהא מונח עד שיבוא אליהו, שכיון שיאוש שלא מדעת אינו יאוש, לא זכה בהם המוצא ו'באיסורא אתא לידיה'. וכן פסק הרמ"א (שם סעיף י). אלא שחילק בין מצא במקום המשתמר למקום שאינו משתמר, ע"ש.

וכתב בשו"ת אגרות משה (ח"ב מה): בכל מקום שאמרו 'הא מונח עד שיבוא אליהו' — אחר הזמן שמחויב לטפל בה, יכול לרשום על פנקסו מה שמצא. ובדברים שיש בהם סימן ירשום את כל הסימנים, ויציין את שווי האבידה אם הוא ידוע, ואם לאו — צריך לשומו בפני שלשה הבקיאים בשומת דברים כיו"ב, ואז יוכל להשתמש בו לעצמו. (כפי הנראה בדברים אלו אמורים רק במציאות הדרושות טיפול, בהן תקנו שיוכל לשום דמיהם כדלהלן כט: וכן בדברים העשויים להתקלקל ברבות הימים, שיש לדמותם לפירות המרקיבים, שמחליפם בדמים. וכן הדין בדברים שמצויים כמותם בשוק ואין אדם מקפיד על חפץ זה בדוקא או על אחר כמותו. וע"ע שו"ת מנחת יצחק ח"ח קמו, ובמובא להלן כג: כט).

ר'בא אמר הוי יאוש, דלכי ידע דנפל מיניה מיאש... מהשתא הוא דמיאש' — יש לבאר סברת ר'בא, והרי לא היה כאן יאוש בפועל. [ואין זה שייך לדין 'ברירה' למפרע — שאין אומרים ברירה בכגון זה, לברר דבר לזמן שלא היתה כלל ידיעת האדם עליו באותה שעה — כן כתב הגאון ר' מאיר שמחה בחדושי, ע"ש] —

יש לפרש, לפי שלא אמרה תורה דין השבה בדברים שבעליהם עומד להתייאש, אלא רק בדברים העומדים לחיפוש ולתביעה, כשמלה שיש לה סימנים ויש לה תובעים (כדתנן להלן כו.). ודבר שאין בו סימן, שכשידע שנאבד — יתיאש, הרי לא יתבענו לעולם. וכיון שאין כאן דין השבה — ממילא נפקעה בעלותו, שנראה לחדש ולומר שכל דבר שהוא אבוד מבעליו, כבר אינו שלו, אלא שמצות השבת אבידה היא המעכבת את הפקעת הבעלות, משום שהחפץ משתמר עבורו. [וכעין זה כתבו כמה אחרונים שולא מצות השבת אבדה, לא רק שלא היה חייב לטפל בה ולדאוג להשבתה, אלא אף היה מותר לקחתה לעצמו, כי כיון שאבודה מבעליה — אין כאן גזילה. ע' חדושי הגרנ"ט (קנב) שתלה זאת במחלוקת הראשונים. אלא שכאן נתחדש חידוש נוסף, שאף בעלותו נפקעת]. ולכן מועיל יאוש באבידה — מפני שנסתלק דין השבה, וממילא הופקעה בעלותו. הלכך גם דבר העומד ליאוש דינו כן לדעת ר'בא. (עפ"י אגרות משה ח"א קפד. והסביר שם שיטת אב"י בכמה אנפי. וע' להלן כב במצוטט מהשערי-ישר בבאור מחלוקת אב"י ור'בא ובמובא לעיל בראש המסכת מדברי הרא"ש). ע"ע חדושי הריטב"א.

'תא שמע: 'פירות מפוזרין' — הא לא ידע דנפל מיניה? — הא אמר ר'ב עוקבא בר חמא הכא במכנשתא דבי דרי עסקינן, דאבידה מדעת היא' — לכאורה נראה מכאן שאבידה מדעת, לא רק שאין חיוב לטפל בה ולהשיבה לבעליה, אלא הריהי מופקרת ורשאי ליטלה לעצמו (וכ"מ בר"ן להלן ל:). ואמנם אין כן שיטת הרמב"ם והרמ"ה — מובאים בטור (הו"מ רסא), והוא שם חלק על שיטתם. (וכבר הקשו כן הפרישה והש"ך (רסא) ועוד).

ויש לחלק לשיטתם; דוקא כאן אומדים דעתו בודאות שאינו חפץ בה ומפקירה לכל אשר ירצה, שהרי אין בדעתו לחזור וליטלנו לעולם. ואילו הם דברו כשאין גילוי דעת מצדו שאינו רוצה בה, אלא שלא נזהר בשמירתה (עפ"י מתנה אפרים — זכיה מהפקר; יד דוד).

עוד תרצו (בחדושי ר' מאיר שמחה; שיעורי ר' שמואל רוזובסקי. וכן כתב הגרש"א זצ"ל) באופן אחר: יש לחלק בין דבר שבני אדם שומרים עליו ואחד הזניחם ונטשם מדעת, בזה סובר הרמב"ם שאין בנטישה זו משום 'מעשה הפקר' [שאף אם נניח שכן היא דעתו, אין די בכך אלא דרוש מעשה הפקרה ממש], ובין פירות מפוזרים שהשאינם ולא לקטם, שכיון שמצד עצמם אינם חשובים לחזור בשבילם ולאספם, הרי זה כדבר שאין בו חשיבות שהוא מופקר מאליו, ואין צורך בפעולת האדם להפקירו [כמו שאמרו 'סתם גללים אפקורי מפקר' ועוד כיו"ב. ע"ע בקהלות יעקב — שביעית ו,ב].

ובספר קצות החשן (רסא,א) הלך בדרך אחרת; זה שאמרו כאן 'במכנשתא דבי דרי' שאבידה מדעת היא ומופקרת, וזה מפני שלבסוף התייאר מהפירות, אלא שבשאר מקומות אין מועיל היאוש לאבי לאחר שבא לידו באיסורא, אבל כאן שאבידה מדעת היא, ובאבידה מדעת אין שייך לומר 'באיסורא אתא לידיה', שהרי אינו מצווה בהשבתה כמו שכתב הרמב"ם, וגם אין ידו כיד בעלים, מפני שאינו שומרה עבורו להשיבה — לכן כאן מועיל היאוש שלאחר מכן לכולי עלמא לעשותה הפקר. משא"כ באבידה מדעת שלא נתיאר ממנה לבסוף. (ולפי טעמו יוצא שאין מותר להשתמש בה אלא לאחר שהתיאר, ולא מיד — לשיטת הרמב"ם והרמ"ה).

וע"ע באריכות בחדושי הגרעק"א; משמרות כהונה — ב"ב פז:

אמרי: כיון דאיכא עניים הכא, הנך מעיקרא איאוש מיאש ואמרי, עניים דהתם מלקטי ליה' — הקשה הגרעק"א, הלא גם לעניים קטנים יש חלק בלקט, והרי קטנים אין יאושם יאוש לפי שאינם בני מחילה (כדלהלן כב): ואם כן נמצא זה יאוש שלא מדעת?

ויש לפרש שההתר שנאמר כאן אינו מדין יאוש כבאבדה, שהרי אין הלקט שייך לעניים להתייאר הימנו. [וע' קוב"ש (ח"ב יז) שחקר האם הלקט קודם שהגיע לידי העני, נחשב 'ממון עניים' או לא. ומקשה לפי הצד שאינו אלא הפקר, מה שייך יאוש בעניים בלקט, והלא אינו שלהם. ובבית ישי (ג, הערה א) כתב דלק"מ, שיאוש אינו מעשה קנין שיצטרך כח בעלים, אדרבה, אם מועיל הוא בממון הקנוי קנין גמור להפקיע הבעלות, כ"ש שיועיל בדבר שאינו אלא הפקר לעניים], אלא יש כאן נידון מציאותי; הואיל ומתיאשים ולא יבואו לקחתו, הרי זה כלקט המונח לעורבים ולעטלפים שפטורים מלהניחו (כבחולין קלד). ודין זה שייך אף בקטנים, שהרי סוף סוף לא יבואו לקחתו.

ולפי זה אם יודמנו לכאן עניים ממקום אחר, ויראו שנשאר לקט בשדות, שוב אין זה לקט העוזב לעורבים ולעטלפים, וייראסר לכל אדם ליטלו אלא לעניים. (דברות משה; אגרות משה חו"מ ח"ב סא, ב. וכבר כתב כן בשערי ישר ה, יט, ובתפארת ירושלים ועוד. וע"ע אמת ליעקב, בית ישי — ג, ד"ה ונראה).

צ"ל שעל אף הסברא הנ"ל נקטה הגמרא לקשר דין יאוש שלא מדעת לענין לקט, כי אם בעלמא לא הוי יאוש, הרי דנים אותו כמי שלא נתייאר עד שנתייאר, ולכן אין דנים למפרע שהיה מונח באותה שעה לעורבים ולעטלפים. ועדיין אין הדבר ברור כל הצורך, וצ"ע.

ומה שכתב אודות עניים המזדמנים למקום אחר — החידוש בדבריו הוא בנודמנו, שהם באים לאחר שכבר נתיאשו [שלפי הסברא הפשוטה הלקט מותר לכל, שהרי כבר נתיאשו עניים, ולפי סברה הנ"ל לא פקעה זכותם אלא כשנעזב לעורבים. וצ"ע אם נודמנו לאחר שנעזב לעורבים], אבל עניים ההולכים ממקום למקום ומלקטים, הלא גם ללא הסברא המחודשת הנ"ל יש לומר שאינם מתיאשים.

וכן הכריח הריטב"א, שאם תאמר שמתיאשים, כיצד עניים הבאים למקום אחר מותרים ללקט הלא נתיאשו והופקעה זכותם. ואולם י"ל שלסברת האג"מ אין הכרח לומר כן, כי אף אם נתיאשו כבר מותרים ליטול, שהרי התורה זיכתה לעניים כל עוד הלקט עוזב להם. ולפי"ז משמע מהריטב"א שלא כסברת האג"מ.

ולכאורה היה נראה לתרץ קושית רעק"א בדרך אחרת; לא אמרו קטנים לאו בני מחילה אלא בכגון תמרי דזיקא (כב): שאנשים מפקירים אותם לכל כי יודעים שבין כך יאבדו על ידי שקצים ורמשים. וי"ל דוקא בכגון זה שאין הפסד התמרים מוחלט שהרי ניתן להציל מקצתם, על כן צריכים הכרעת דעת והחלטה למחול על לקיחתם מכל וכל. משא"כ בכגון לקט שבמקום אחר, הלא ודאי יודע הקטן בעצמו ויודעים כולם שלא ילך למקום אחר כדי ללקט, והרי זה כדבר המיואש ועומד מאליו. [ולכן לא אמרו 'לאו בני יאוש' אלא 'לאו בני מחילה' — והיינו דוקא במקום שצריך לפעול 'מחילה' כאמור].

עוד בישוב קושית הגרעק"א — ע' בשו"ת אבני נזר יו"ד תז,ו.

— משמע שללא טעם זה שהעניינים מתיאשים מעיקרא — אין יאוש בממון של עניים לאביי. ואולם, אין לדמות נידון זה לנידון כספי עניים שביד גבאי שנאבדו, שנאמר גם שם שיאוש הגבאי לא יועיל להיותם של המוצא — שאין הדמיון עולה יפה, כי כאן הממון מבורר לעניים בלי ספק, וא"א לשנותו ולהפקיעו מהם. לא כן בכספים שביד גבאי, אף כי יד הגבאי כיד עניים, יש לומר שהמעוץ עצמו ברשותו ואין העניים נחשבים כלל כ'בעלי הממון', בפרט כאשר הגבאי נוטל חלקים מן הכספים לפרנסת עצמו, מסתבר שכל עוד לא נמסרו לעניים, נחשב הגבאי לבעל הממון ולא העניים. (עפ"י שו"ת שבט הלוי ח"ג קמ. וע"ש שלא סמך על סברא זו להתירו לשימוש המוצא, אלא לשנות מצדקה לצדקה).

'בשלמא רישא לאביי לא קשיא, אגב החשיבי ממשמש בהו' — יש להבין מה שייך כאן משמוש, הלא הקציעוץ במקומן הן מונחות ואין שייך משמוש אלא בהולך בדרך שממשש בכליו ונודעה לו אבידתו?

ויש לפרש שאנו תולים שמעוברי דרכים נפלו אותן קציעוץ, שהולכין ממקום למקום, או בעל השדה עצמו נטלן משדהו למקום אחר ונפלו לו בדרך, ומפני משמוש נודע לו על כך. [וזהו שאמרו 'קציעוץ בדרך, ואפילו בצד שדה', והרי אין אדם מניח קציעוץ בדרך — אלא שנפלו לו] (יד דוד. וכן פרש הסמ"ע — חו"מ רס סקכ"ג).

'תאנה עם נפילתה נמאסת' — ומכל מקום כשנשרו התאנים בתוך גנתו — אסורות משום גזל, כי שם אינו מתיאש מהם מאחר ואין אדם נכנס לשם. אבל כשנפלה למקום עוברים ושבים, ודאי מתיאש ממנה ששוב לא תוחזר לו על ידי מוצאה (עפ"י רשב"א).

אעפ"י שיאוש ברשותו אינו מועיל (ע' בראשונים כג: כה-כו), הקשה הרשב"א מדוע אין יאוש בתאנים המושלכים בגנתו, משום שמתקלקלים והולכים והריהם כסופי תאנים וכפירורים בעל הבית מקפיד עליהם ומותרים משום גזל, ואפילו הם בתוך ביתו המשתמר, כמובא בפסחים ו: — לכך הוצרך לומר שעדיין חפץ בהם ואינו מפקירם.

דף כב

'מה שנטל נטל ומה שנתן נתן' — ואין בזה משום מסייע לגנב, כיון שקיבל במתנה ואינו נותן לו תמורה על כך (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א תתקסח).

'בשלמא גולן וירדן דקא חזי להו ומיאש, אלא גנב מי קא חזי ליה דמיאש' — כי לשון 'נטל' מזה ונתן לזה' משמע מיד, ללא שיהוי הגנבה בידו, וכיון שלא ראהו גונב אינו מתיאש (עפ"י רמב"ן).

'תרגמה רב פפא בלסטים מזוין' — ומשום שנחבא מהבריות קורא לו 'גנב' (תורת חיים עפ"י ב"ק כב.).

'אמימר ומר זוטרא רב אשי אקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק... הכי אמר רבא: לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין תרומה בלבד משום דמצוה הוא וניחא ליה, אבל הכא משום כסיפותא הוא דאמר הכי' — פרושו בתוספות שמחלוקתם היתה האם לחשוש שמא האריס לקח מפירות הבעלים, או ודאי הביא מפירות עצמו. ואין לפרש שאמימר ורב אשי סמכו על כך שמרי בר איסק

פרק שני

דף כא

מו. א. אלו מציאות שלו ואלו חייב להכריז?

ב. המוצא פירות — מה דינו?

א. אבידה שבעליה מתיאשים הימנה — הרי היא של מוצאה, כגון דבר שאין בו סימן מזהה. אבל דבר שאין בו יאוש, כגון שיש בו סימן — חייב המוצא להכריז.

א. מקור דין יאוש באבידה נלמד מהקש לשמלה — שיש לה סימנים ויש לה תובעים. ובירושלמי למדו מאשר תאבד (עפ"י תוס' להלן כו. וע"ש רמב"ן וריטב"א; רש"י ב"ק סו; שו"ת פרי יצחק ח"ב סד).

ב. דבר שאין בו סימן, גם אם יביא בעלי האבידה עדים על בעלותו — אין חייבים ליתן לו, הואיל ומן הסתם נתיאש ממנו ונעשה הפקר, וכדתנן 'אלו מציאות שלו' ולא אמרו 'אלו שאין חייב להכריז' (ריטב"א).

וזהו מצד הדין אבל לפני משורת הדין, טוב וישר להחזיר אבידה לבעליה אפילו לאחר שנתיאשו. (ע' חו"מ רנט, ה ז וקצה"ח סק"ג).

ג. נראה מצד הסברא, שהמאבד חפץ בשכונה שרוב אנשיה מאמינים זה לזה, מצוי מאד שגם דבר שאין בו סימן אין הבעלים מתיאשים ממנו, כי תולים שהמוצא הישר יאמינו ויחזיר לו, הגם שאינו חייב מן הדין לעשות כן. ובמקרה כזה לכאורה אסור למוצא ליטלנו לעצמו. ואפילו בספק אם נתיאש לכאורה נראה שאסור [וכדיוק לשון רש"י כו. 'דידעין ביה דמיאש']. וחייב להחזיר לבעליה אם יתברר שהיא שלו. ונחלקו בדין זה דעות החכמים שליט"א.

ד. יש דברים שאעפ"י שיש בהם סימן — בעליהם מתיאשים והריהם של מוצאם; דבר שניכר שמונת מזה זמן רב ללא דורש (כג: ובהג"א); סימן העשוי לידרס — לפי דעה אחת (כב:); המאבד במקום שהיו שם עוד שני אנשים ואמר להם על האבידה ולא החזירו לו (ע' להלן כו. ובתד"ה וניזל). וכן נחלקו תנאים (כד). בדבר שיש בו סימן שאבד במקום שרבים מצויים שם, האם בעליו מתיאש.

וכל שכן אם שמענו שהתיאש, אפילו יש סימן — הרי אלו של מוצאו (כמבואר להלן כג. ובראשונים).

הלכך, מציא מעות מפוזרות, עיגולי דבילה, ככרות של נחתום, חתיכות בשר, גיזי צמר הלקוחים ממדינתם (כמות שהם גוזזים), אניצי פשתן ולשונות של ארגמן — הרי אלו שלו.

א. שמענו שאין צורה סימן, כגון שמכריז דבילה מצאתי והלה אומר עגולה היא, או שאומר חתיכת בשר שעל הירך היא. ואין הצבע סימן, כגון שאומר מצאתי לשון צמר והלה אומר: צבועה ארגמן (עפ"י ריטב"א). ולהלן יפורט עוד בע"ה.

ב. יש מפרשים שגם בדבר שאין בו סימן חייב להכריז כמה ימים בבתי מדרש ובתי כנסת, מקום שמצויים תלמידי חכמים — כי להם מחזירים בטביעות עין גם ללא סימן. ושאמרו 'הרי אלו שלו' — היינו לאחר הכרזה זו (עפ"י הראב"ד, מובא בראשונים להלן כג).

ויש אומרים שאין מכריזים בדבר שאין בו סימן אלא במקום שמצויים שם ת"ח. ועוד, יש

דברים שאין בהם טביעות עין, כגון מעות ופירות ושאר דברים המנויים במשנתנו, ובהם אין צריך להכריז כלל (עפ"י ראשונים כג--כד. ועחו"מ רסב, כא שו"ע רמ"א ובאה"ג).

ב. מצא פירות; אם בדרך נפילה — הרי אלו שלו, שהרי אין בהם סימן. ולדעת האומר יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש (וכן הלכה, כדלהלן) — אם אין הבעלים עשוי לדעת על אבידתם מיד, כגון פירות קלים ואינם חשובים, שהעלמותם אינה מורגשת — לא יטלם, וכדלקמן.

כתב הריטב"א: אין מנין הפירות סימן, כי אין אדם יודע כמה פירות הוא טוען. ועוד שאינו בדרך הינוח אלא דרך נפילה.

מצאם דרך הינוח — אינם של המוצא, ואם אין בהם סימן לא יגע בהם. וראה בפירוט להלן כה. מצאם שנשתיירו במקום אסיפת הגרנות; אם מפוזרים קב בארבע אמות (רבי יצחק. לפי תירוץ אחד בתוס' היינו ארבע אמות מרובעות) — הרי אלו שלו, שודאי לא ישובו בעליהם לקחתם והרי נתיאשו. היו צפופים יותר, כגון קב בשלש אמות או יותר מקב בארבע אמות — אינם שלו.

חצי קב בשתי אמות (פרשו הראשונים: שתי אמות על ארבע. ויש מפרשים: שתי אמות מרובעות. עתוס'), וכן קביים בשמונה אמות — נסתפק רבי ירמיה, ועלה ב'תיקו'. וכן נסתפקו בקב שומשמין בארבע אמות שהם חשובים יותר מהחטים ומאידך יש טורה מרובה באסיפתם. וכן לאידך גיסא, פירות שאינם חשובים כתבואה אבל אין טורה באסיפתם כל כך — הרי זה ספק.

ובכל ספק אבידה כגון זה — לכתחילה לא יטול. ונחלקו הראשונים כשנטל, האם חייב להכריז או עכ"פ יהא מונח עד שיבוא אליהו, או פטור מלהחזירה (ערא"ש; רמב"ם גולה ואבידה טו, יב טז, ב).

פירוט המציאות שחייב להכריז — להלן כב-כה.

מז. א. יאוש שלא מדעת, מה דינו?

ב. אלו אבדות יש להניח שהבעלים ידעו מהן ונתיאשו?

ג. מאימתי כל אדם מותרים בלקט?

ד. אילן הנוטה לדרך ופירות מושלכים תחתיו, האם מותר לעוברים ושבים ליטלם?

א. יאוש שלא מדעת בדבר שאין בו סימן, שלא ידעו הבעלים שאבדו ואילו ידעו היו מתיאשים — לדברי אביי אינו יאוש, ואין רשאי המוצא ליטול האבדה לעצמו. (וכן סובר רבי יצחק — עתוס'. ולפרש"י (כו): כן סובר רב נחמן. ונראה לכאורה מדבריו שם [ומגרסתו שם בהמשך: 'אמר רבא ראה סלע שנפלה...'] ערמב"ן] שרבא חזר בו ונקט כאביי). ואם נטל קודם שנתיאשו — חייב להחזיר לבעלים גם אם לאחר מכן נודעו ונתיאשו. ולרבא — הרי זה יאוש, ורשאי המוצא ליטלה. והסיקו הלכה כאביי. [וזה אחד ממשנה מקומות (יע"ל קג"ם) שהלכה כאביי במחלוקתו עם רבא].

א. לדעת הרמב"ם (כהסבר הכס"מ והש"ך ועוד. וע' גם מקדש דוד יד, ב), נטל אבידה שיש בה

יאוש-שלא-מדעת — יכול לעשות בה מה שירצה. ורק אם נודעו לו מי הם בעליה — חייב להחזיר. ואילו הרמב"ד ועוד ראשונים חולקים וסוברים שאם נטל יהא מונח עד שיבוא אליהו ויברר.

יש שהכריעו להלכה שאבידה יקרת ערך, תהא מונחת עד שיבוא אליהו. ובשאינה יקרה

מותר להשתמש בה, ויזהר לרשום בפנקסו שם האבידה ומקום מציאתה וערכה, שלכשייתבררו בעליה יחזיר להם. [ולכתחילה יש עצה להגביה ולכוין שאינו רוצה לזכות בחפץ עד לאחר יאוש, ולאחר שעבר זמן שנראה שהתיאשו בעליה — יזכה באבידה]. (כן מובא בספר 'השבת כהלכה' ה, ד בשם הגריש"א שליט"א. ולא הבנתי העצה שכתב, מה מועלת מחשבה שלא לזכות, הלא בע"כ חייבתו תורה בשמירתה ונעשה שומר עליה ובאיסורא אתא לידיה. ואינו דומה למש"כ הרמב"ן בנטלה ע"מ לגולה).

ב. כתב הריטב"א להוכיח מהמשך הסוגיא שיאוש שלא מדעת לרבא שהוא יאוש — דין תורה הוא ולא מתקנת חכמים.

ג. דברים פעוטים, כגון סיכה וגפרור, נראה שהכל מודים שמועיל בהם יאוש בעלים לאחר שהגיעו לידו (עפ"י הערות הגרשו"א, בסו"ס השבת אבדה כהלכה. ונראה שאבדות כאלו הריהם כסופי תאנים' שאמרו שאין בהם משום גול).

דבר שיש בו סימן, גם אם לבסוף נתיאשו הבעלים — לדברי הכל אין כאן יאוש עד שידעו ונתיאשו. ומאידך דבר האבד שהכל מתיאשים ממנו, כגון ששטף הים חפציו — הרי זה הפקר לכל לדברי הכל, כל שאבודה ממנו ומכל אדם, כדלקמן.

א. נפל לאדם דבר שאין בו סימן והוא מחזר אחריו, ובא אחר ומצאו והחזיק בו ואחר כך נתיאשו בעליו — אין זה יאוש שלא מדעת, וגם רבא מודה שחייב להשיב האבידה, כי בשעה שהגביה לא התיאש (עפ"י ריטב"א להלן כו:). ויש אומרים בדעת הרמב"ן ועוד, שבדבר שאין בו סימן אין מועיל 'עומד וצוח' (ע' הדושי ר' שלמה היימן ג).

ב. דבר שאין בו סימן ובא ליד המוצא קודם יאוש — אם המאבד נאמן עליו כשנים, אפשר שחייב להחזיר לו לצאת ידי שמים, הגם שאין לו עדים שהוא שלו (מתנה אפרים — זכיה הפקר⁽¹⁾).

ג. הגביה מציאה ואחר כך נתיאשו בעליה ולאחר יאוש בא אחר ולקחו מהמוצא — חייב להחזיר לבעלים, הואיל והמוצא נתחייב להחזירה שהרי באיסור באה לידו, זה שהחזיק מידו לאו כלום הוא (ריטב"א).

ב. אבידה מדעת, כגון פירות מפורזים שנשתיירו במקום הגורן שאדם עוזבם בידועין — מותרת, כאמור. א. נחלקו הראשונים בסתם אבידה מדעת, האם היא הפקר או שייכת לבעליה אלא שפטורים מהשבתה.

ב. הניחה במקום המשתמר קצת — אין זו אבידה מדעת (עפ"י תוס' ורא"ש להלן כה:). וכן מעות שנפלו מן הכיס, הואיל ואדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, מסתבר שידע על איבודם ונתיאש. ולכן המוצא מעות מפורזים, אפילו ידוע שנפלו בזמן הקרוב, כגון שמצא בבית הכנסת ובבית המדרש והציבור עודנו שם (עתוס') — הרי אלו שלו. וכן דברים כבדים או חשובים, כגון עיגולי דבילה ככרות לחם וחתכות בשר — חסרונם נרגש מיד לבעליהם. א. משמע בסוגיא שכל שיש ספק אם ידעו הבעלים על האבידה אם לאו — אסור (עפ"י מגיד משנה — גו"א יד, ה).

ב. מובא בשם החזון-איש (בספר 'זכור לדוד') שנקט שגם בזמננו שייך הכלל 'עשוי אדם למשמש בכיסו בכל שעה'. ויש חולקים (ע' בשו"ת דברי חכמים הל' אבידה — מהגרה"פ שיינברג שליט"א. וכן יש מפורקי זמננו נוקטים שבכסף קטן אין אדם יודע בדיוק כמה יש לו בכיס).

ג. מאימתי כל אדם מותרים בלקט — משילכו בה הנמושות [רבי יוחנן: זקנים הבאים לאיטם על מקלם. ריש לקיש: מלקטים הבאים לאחר מלקטים], מפני שכבר נתיאשו העניים משדה זו.

ד. קציעות (= תאנים מיובשות) בדרך, אפילו בצד שדה קציעות. וכן תאנה הנוטה לדרך ומצא תאנים תחתיה — מותרות משום גזל [ופטורות מן המעשר], שהרי הם פירות הפקר משום יאוש בעלים. [ואפילו יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, מתוך חשיבות הקציעות הוא ממשמש בהן ויודע על אבידתו ומתיאש. וכן בתאנה, הואיל ויודע שהיא מנשרת — מתיאש מעיקרא. ואעפ"י שניכר לעוברים ושבים שהפירות נשרו מאילן זה, אעפ"כ הוא מתיאש כי התאנה עם נפילתה היא נמאסת].
בזיתים ובחרובים — אסור. [אם משום שאינו יודע מנשרת הפירות ועדיין לא נתיאש, אם משום שאין אדם מתיאש מהפירות שנשרו, הואיל וניכר לכל שהפירות שייכים לבעל האילן וגם אין הפירות נפסדים בנקל על הקרקע].
ע"ע להלן בדין פירות שהשירתם הרוח מן האילן.

דפים כא — כב

מז. מה הדין במקרים הבאים?

א. הגנב או הגזלן שנטל מזה ונתן לזה.

ב. נהר ששטף חפצים ונתנם ברשות אחרת.

ג. פירות שהעפיתם הרוח מן האילן למקום אחר.

א. הגנב שנטל מזה ונתן לזה, וכן הגזלן — מה שנטל נטל ומה שנתן נתן. לדברי אביי מדובר כשידע ונתיאש. [ואף בגנב אתה מוצא בלסטים מזויין, שנטל ממנו בחזקה]. אבל אם לא ידע — יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, ולא זכה בהם האחר וחיוב להחזיר. ולדברי רבא אפילו לא ידע מועיל. — וכדעת האומרים סתם גנבה וסתם גזלה יאוש בעלים.

ב. שטף נהר קורותיו עציו ואבניו ונתנם בתוך שדה חבירו — הרי אלו שלו מפני שנתיאשו הבעלים. אם לא ידע על כך — מחלוקת אביי ורבא האם יאוש שלא מדעת הוי יאוש אם לאו.
ידע ורדף אחריהם — חייב להחזיר. והעמידו בגמרא בשיכול להציל על ידי הדחק, הלכך אם מרדף הרי לא נתיאש, ואם ראה ולא עשה כלום — ודאי נתיאש. אבל אם יכול להציל שלא על ידי הדחק — אפילו אינו מרדף חייב להחזיר.

אם אין סימן בחפץ, והבעלים רואים ואינם מרדפים — ודאי מתיאשים בלבם, ואפילו אומרים שאינם מתיאשים אין בכך כלום. ואם מרדפים אחריהם — אין כאן יאוש, כי אפילו יקדמו אחרים ויקחום כשיתעכבו החפצים בדרך, יחזירו לו לפי שניכר שהוא בעליו, כי רדף מיד בשעת שטיפה.

ואם יש סימן ויכול להציל ע"י הדחק ורואה ואינו מרדף — הרי מוכח שמתיאש. לא ראה — אין כאן יאוש כיון שיש סימן (עפ"י תוס').

אם שטף הנהר בענין שהחפץ אבוד ממנו ומכל אדם, כגון שהוא באמצע זרימת הנהר הגועש — הרי זה הפקר וכל מי שקדם וזכה, שלו הוא.